

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора
Матешук-Вацеби Лесі Ростиславівни на дисертацію
Проняєва Дмитра Володимировича «Закономірності
морфогенезу внутрішніх жіночих статевих органів
у перинатальному періоді онтогенезу», подану до захисту
в спеціалізовану вчену раду Д 05.600.02 при Вінницькому
національному медичному університеті ім. М. І. Пирогова
на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук
за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія

1. Актуальність обраної теми дисертації

Для сучасної медичної науки проблема становлення органів у внутрішньоутробному періоді розвитку людини залишається надзвичайно важливою. У фаховій літературі трапляється чимало праць, присвячених дослідженню перебудови органів в процесі їх онтогенезу, адже саме перебіг процесів формування організму зумовлює ступінь якості подальшого життя людини. Кількість вроджених вад внаслідок впливу ендо- та екзопатогенних чинників непинно зростає як в світі, так і в Україні. Новітні методи дослідження відкривають можливості глибшого вивчення і нового вирішення проблеми профілактики вродженої патології. Проте залишаються відкритими питання формування і топографоанатомічних співвідношень органів в онтогенезі. Визначення меж норми, встановлення особливостей макро- та мікроанатомії органів і систем у перинатальному періоді онтогенезу є важливими завданнями сучасної анатомії, привертають постійний інтерес науковців у всьому світі. Такі дослідження є достатньо складними з цілого ряду причин, головними з яких є забір матеріалу. В Україні дослідження такого напрямку не є чисельними. Тому дисертація Проняєва Д. В., присвячена встановленню особливостей морфогенезу та просторово-часової динаміки формування внутрішніх жіночих статевих органів у перинатальному періоді онтогенезу людини є, безперечно, актуальною.

Робота виконана відповідно плану наукових досліджень ВДНЗ України «Буковинський державний медичний університет» і є складовою комплексних науково-дослідних робіт кафедр анатомії, топографічної анатомії та оперативної хірургії; анатомії людини імені М. Г. Туркевича «Закономірності перинатальної анатомії та ембріотопографії. Визначення статеві-вікових особливостей будови і топографоанатомічних співвідношень органів та структур у онтогенезі людини» (№ держреєстрації 0110U003078) і «Особливості морфогенезу та топографії систем і органів у пре- та постнатальному періодах онтогенезу людини» (№ держреєстрації 0115U002769). Здобувач є відповідальним виконавцем вказаних НДР та співвиконавцем наукових досліджень щодо вивчення пренатального морфогенезу внутрішніх жіночих статевих органів.

2. Ступінь обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна, повнота викладення в опублікованих працях.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень та висновків дисертаційної роботи Проняєва Дмитра Володимировича не викликає сумнівів і визначається використанням у дисертаційній роботі якісно та кількісно репрезентативного матеріалу дослідження (140 препаратів трупів плодів людини та 20 препаратів трупів новонароджених), застосуванням класичних морфологічних методів дослідження для встановлення закономірностей будови та особливостей становлення топографії внутрішніх жіночих статевих органів упродовж перинатального періоду онтогенезу людини, обробкою результатів досліджень відповідними методами статистичного аналізу у ліцензійному програмному пакеті «STATISTICA 6.0», проведенням ґрунтового узагальнення та аналізу отриманих результатів з використанням достатньої кількості посилань на наукові публікації вітчизняних та закордонних дослідників. Висновки дисертації є логічними, відповідають меті і завданням дослідження, базуються на отриманому дисертантом фактичному матеріалі.

Усі представлені дисертантом результати досліджень є новими. Дисертантом вперше встановлено вікову та індивідуальну анатомічну мінливість форми та розмірів внутрішніх жіночих статевих органів у плодів і новонароджених. Отримано нові дані щодо закономірностей морфологічних та топографо-анатомічних змін яєчників, маткових труб, матки та піхви плодів і новонароджених. Вперше проведено порівняльний морфометричний аналіз внутрішніх жіночих статевих органів плодів та новонароджених, виявлено морфологічний взаємозв'язок і взаємовплив формоутворювальних процесів у внутрішніх жіночих статевих органах, нижніх сечовидільних шляхах, тонкій та товстій кишках. Особливо цінним є встановлення автором періодів інтенсивних та уповільнених змін внутрішніх жіночих статевих органів у пренатальному періоді онтогенезу, а також виявлення морфологічних передумов виникнення їх уроджених вад.

Результати досліджень повністю викладені у 65 наукових праць, з них 29 статей у спеціалізованих наукових виданнях (23 – у фахових виданнях України та 6 – у зарубіжних періодичних виданнях, у тому числі 1 стаття в журналі, що входить до наукометричної бази Web of Science), дві монографії та 32 публікації на наукових форумах різного рівня. Отримано два деклараційні патенти України на корисну модель.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Результати, отримані автором в процесі виконання даної роботи, мають важливе теоретичне та практичне значення, оскільки суттєво доповнюють та уточнюють відомості щодо морфології внутрішніх жіночих статевих органів у внутрішньоутробному періоді розвитку людини. Отримані дані про особливості перебудови яєчників, маткових труб, матки та піхви в перинатальному періоді онтогенезу можуть слугувати морфологічним підґрунтям для прогнозування відхилень від нормального їх розвитку, розробки нових методів профілактики виникнення ускладнень формування жіночої репродуктивної системи. Під час виконання дисертації розроблені та

апробовані два патенти на корисну модель: «Спосіб діагностики розвитку зв'язок внутрішніх жіночих статевих органів впродовж перинатального періоду онтогенезу людини» та «Спосіб діагностики розвитку матки впродовж перинатального періоду онтогенезу людини», які можуть широко використовуватись у науковій роботі морфологічних та клінічних кафедр.

Результати досліджень вже впроваджені в лекційні курси та практичні заняття кафедр: анатомії людини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця; анатомії людини Харківського національного медичного університету; анатомії людини Донецького національного медичного університету; анатомії людини ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»; анатомії людини ДЗ «Луганський державний медичний університет»; клінічної анатомії, анатомії і оперативної хірургії ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»; гістології ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»; клінічної анатомії і оперативної хірургії та патоморфології ЧНУ імені П. Могили; морфології медичного інституту Сум ДУ; клінічної анатомії та оперативної хірургії Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова; анатомії людини Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова; оперативної хірургії з топографічною анатомією Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького; нормальної анатомії Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького; анатомії людини Івано-Франківського національного медичного університету; анатомії людини імені М.Г. Туркевича Вищого державного навчального закладу України «Буковинський державний медичний університет».

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації.

Структура та оформлення дисертації та її автореферату відповідають «Основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій» ДАК України.

Роботу викладено українською мовою на 330 сторінках друкованого тексту, з яких 263 сторінки – основний текст. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних скорочень, вступу, огляду літератури, матеріалу і методів дослідження, шести розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення результатів дослідження, висновків, списку використаних джерел – 334 (87 – кирилицею, 247 – латиницею), додатків. Дисертація ілюстрована 100 рисунками і містить 8 таблиць.

В анотації, відповідно до нових вимог ДАК України, українською та англійською мовами подано найважливіші результати дослідження та підкреслено їхню новизну.

Вступ викладено на 9 сторінках, містить всі складові, рекомендовані ДАК України, а саме: обґрунтування актуальності проблеми дисертації; зазначення зв'язку роботи з науковими програмами, темами; формулювання мети та завдань дослідження; визначення об'єкту, предмету і перелік використаних методів дослідження зі стислою конкретизацією необхідності їх застосування; відображення наукової новизни отриманих результатів та їх практичного значення; зазначення особистого внеску здобувача; перелік наукових форумів, де були апробовані основні положення роботи; надання відомостей щодо публікацій дисертанта за матеріалами дисертації.

Розділ 1 «Огляд літератури» викладено на 33 сторінках, складається з шести підрозділів. У першому підрозділі автор наводить та аналізує дані наукової літератури стосовно сучасних уявлень щодо закладки та ембріогенезу сечостатевого комплексу в цілому. У другому підрозділі автор описує розвиток маткових труб, матки та піхви, у третьому – розвиток статевих залоз. Четвертий підрозділ присвячено анатомії дефінітивних внутрішніх жіночих статевих органів. Нові дані наукової літератури щодо підвішуючого та підтримуючого апаратів матки, маткових труб та яєчників представлені у п'ятому підрозділі. Сучасним відомостям щодо уродженої патології внутрішніх жіночих статевих органів присвячено шостий підрозділ огляду літератури. Проведений дисертантом аналітичний огляд літератури аргументує

актуальність мети та завдань дисертації.

Розділ 2 «Матеріали і методи дослідження» викладено на 14 сторінках. Вказаний розділ складається з двох підрозділів. У першому підрозділі представлено характеристику матеріалу дослідження, наведено посилання на рішення комітету з біоетики про відповідність проведених досліджень основним біоетичним нормам Гельсінської декларації, Конвенції Ради Європи про права людини та біомедицину, відповідним положенням ВООЗ та законам України. У другому підрозділі дисертант ретельно описує методи дослідження: макроскопічний, звичайне і тонке препарування, ін'єкцію судин, виготовлення топографо-анатомічних зрізів, рентгенографічний, комп'ютерну томографію, тривимірне комп'ютерне реконструювання, морфометричний та статистичний. Усі описані методи досліджень є загальновизнаними, необхідними і достатніми для досягнення мети дисертаційного дослідження.

Результати власних досліджень викладено у шести розділах дисертації, кожний з яких завершується коротким висновком та переліком публікацій дисертанта, в яких представлено матеріали даного розділу.

Розділ 3 «Розвиток і становлення топографії матки плодів» викладено на 30 сторінках, дисертантом встановлено форми дна матки: жолобувата, горбкувата, плоска та опукла. На думку дисертанта, саме такою (у вказаній послідовності) є закономірна стадійність перетворення форми дна матки впродовж перинатального періоду. У розділі статистично доведено закономірності зміни морфометричних параметрів матки з встановленням періодів прискореного та уповільненого їх росту.

Розділ 4 «Розвиток і становлення топографії піхви плодів» викладено на 31 сторінці, підкреслено, що розвиток піхви тісно пов'язаний з розвитком матки. У період переважання плоскої, горбкуватої або опуклої форми дна матки, починає формуватись чітка межа між матково-піхвовим каналом і сечостатевою пазухою, активно утворюються складки слизової оболонки піхви та

шийки матки, склепіння піхви. Поряд з цим визначено періоди інтенсивного і уповільненого розвитку піхви.

Розділ 5 «Розвиток і становлення топографії маткових труб плодів» викладено на 31 сторінці, присвячено закономірностям морфологічних перетворень маткових труб. Автор вказує, що маткові труби змінюють своє положення з висхідного до низхідного через проміжне положення в прямокишково-матковій заглибині. Зміна форми відбувається з прямої на початку плодового періоду, до вигнутої, потім звивиста і зигзагоподібна наприкінці плодового періоду й у новонароджених. Період інтенсивного розвитку маткових труб спостерігали з 8-го по 10-й місяці внутрішньоутробного розвитку. Відповідно з 4-го по 8-й місяці – період уповільненого розвитку.

Розділ 6 «Розвиток і становлення топографії яєчників плодів» викладено на 26 сторінках, встановлено, що положення яєчників змінюється з висхідного на горизонтальне через проміжне положення в прямокишково-матковій заглибині. Форма яєчників змінюється з видовженої трикутної до видовженої овальної і зникає їх часткова будова. Встановлено періоди інтенсивного та уповільненого збільшення морфометричних параметрів яєчників, зокрема з 4-го по 5-й та з 8-го по 9-й місяці спостерігали період прискореного збільшення довжини яєчників, товщина яєчників інтенсивніше зростає з 8-го по 9-й місяці, період прискореного збільшення ширини яєчників спостерігали з 4-го по 5-й та з 9-го по 10-й місяці.

Розділ 7 «Закономірності морфогенезу внутрішніх жіночих статевих органів у новонароджених» викладено на 12 сторінках, дисертант робить висновок про несинхронне опускання маткових труб та яєчників у порожнину малого таза. У розділі описано, що часто у новонароджених спостерігали занурення маткових труб і яєчників у прямокишково-маткову заглибину, хоча морфологічні та органометричні характеристики матки вказували на нормальний її розвиток. Дещо змінювалася і форма маткових труб. Займаючи

низхідне положення і залишаючи прямокишково-маткову заглибину вони дещо випрямлялися. Цікавим є твердження автора, що у новонароджених яєчники поступово переміщаються з прямокишково-маткової заглибини внаслідок двох процесів: інтенсивного збільшення товщини матки та одночасного максимального наповнення прямої кишки меконієм, як наслідок, яєчники та маткові труби витісняються з прямокишково-маткової заглибини і займають низхідне дефінітивне положення.

Розділ 8 «Анатомічні передумови розвитку уродженої патології внутрішніх жіночих статевих органів» викладено на 19 сторінках, запропоновано класифікацію уродженої патології внутрішніх жіночих статевих органів.

Розділ «Аналіз і узагальнення результатів досліджень» викладено на 25 сторінках. Дисертант ретельно узагальнює результати проведеного дослідження та проводить їх аргументоване обговорення з ґрунтовним аналізом та посиланнями на результати, отриманими іншими дослідниками.

Результати дослідження представлено у 9 висновках, які достатньо обґрунтовані, логічно витікають з мети й завдань дослідження та відображають основний зміст роботи.

Таким чином, дисертація побудована за класичною схемою, містить усі необхідні розділи і в цілому є завершеною науковою працею.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації та разом з 65 науковими публікаціями повністю відображає основний зміст роботи.

5. Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Результати дисертаційного дослідження: “Закономірності морфогенезу внутрішніх жіночих статевих органів у перинатальному періоді онтогенезу” рекомендуються для використання в науковій та практичній діяльності

морфологічних кафедр, кафедр педіатрії, акушерства та гінекології, курсів функціональної діагностики вищих медичних навчальних закладів.

Розроблені та апробовані автором патенти на корисну модель: "Спосіб діагностики розвитку зв'язок внутрішніх жіночих статевих органів впродовж перинатального періоду онтогенезу людини" та "Спосіб діагностики розвитку матки впродовж перинатального періоду онтогенезу людини" можуть широко використовуватись у практиці наукової роботи.

6. Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації.

Принципових недоліків і зауважень у змісті та оформленні дисертації немає. Можна вказати на деякі зауваження, які не впливають на загальну позитивну оцінку роботи:

1. Трапляються поодинокі термінологічні огріхи: іноді автор пише «матково-прямокишкова заглибина» – правильно «прямокишково-маткова заглибина», «міжсигмоподібна западина» – правильно «міжсигмоподібний закуток», у дисертації переважно описуються поверхні яєчника, це правильно і узгоджується з номенклатурою, але іноді автор використовує термін «бік яєчника», що не відповідає номенклатурі (є поверхні, краї, кінці яєчника); русизми: «стикатися з..» – правильно «дотикатися до...», «примикає» – правильно «прилягає»; друкарські помилки (с. 5, с. 28, с. 72, с.107, с. 149, с. 200, с. 248).
2. Розділ «Аналіз та узагальнення результатів дослідження», згідно останніх вимог, не нумерується.
3. Подекуди автор використовує назви груп А і Б, «сучасні» та «архівні» препарати. На мою думку, краще було б завжди позначати препарати І групи і препарати ІІ групи.
4. У тексті вказано вік у місяцях, а у підписах до рисунків – показник ТПД. Можливо, варто було б у підписах до рисунків теж вказувати вік у місяцях.
5. Трапляються поодинокі рисунки низької якості (рис. 3.14).

У порядку дискусії прошу відповісти на наступні запитання:

1. У розділі «Аналіз та узагальнення результатів дослідження» Ви пишете «формуванням зв'язок біля певних патологічних вогнищ». Що мається на увазі, про які патологічні вогнища йде мова?
2. Чи траплялись Вам, в процесі дослідження вади розвитку внутрішніх жіночих статевих органів?

7. Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Вважаю, що дисертаційна робота Проняєва Дмитра Володимировича «Закономірності морфогенезу внутрішніх жіночих статевих органів у перинатальному періоді онтогенезу» є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке містить нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності вирішують конкретну наукову проблему визначення закономірностей хронологічної послідовності морфогенезу і становлення синтопії внутрішніх жіночих статевих органів у плодів та новонароджених людини, що є анатомічною основою для виконання діагностичних та лікувальних прийомів з приводу перинатальної патології. Отримані результати досліджень мають вагомое теоретичне значення для анатомії людини та суттєве практичне значення для медицини і в подальшому дозволять більш точно на ранніх етапах діагностувати можливі захворювання та патологічні процеси.

За актуальністю, об'ємом проведеного дослідження, рівнем теоретичних узагальнень, науковою новизною та практичною значимістю дисертаційна робота Проняєва Дмитра Володимировича «Закономірності морфогенезу внутрішніх жіночих статевих органів у перинатальному періоді онтогенезу» відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук, згідно п.10 “Порядку присудження наукових ступенів” Постанови Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 року (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 656 від 19.08.2015 року, № 1159 від 30.12.2015 року та № 567 від 27.07.2016 року), а її автор Проняєв Дмитро Володимирович заслуговує присвоєння наукового

ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.03.01 – нормальна анатомія.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри нормальної анатомії

Львівського національного медичного

університету імені Данила Галицького

доктор медичних наук, професор

Л. Р. Матешук-Вацеба

Підпис професора Матешук-Вацеби Л. Р. засвідчую

Вчений секретар

Львівського національного медичного

університету імені Данила Галицького

С. П. Ягело